

etiam consecuto; unde simul etiam est de ipsa visione et consecutione, tamen non de illa sola, nec de illa primario; nam si illa delectat, est propter Deum ipsum, quem facit presentem. Et sic etiam similiter proportionaliter dicendum est, spem quidem simul attingere visionem et consecutionem Dei; sicut qui sperat pecunias, simul et illas pecunias et consecutionem earum sperat. Tamen si illa duo inter se comparentur, primum locum tenet Deus, ut ostendimus, quia ipse est finis noster ultimus simpliciter, et qui satiare potest omne desiderium hominis. Dices: Deus est bonum increatum, visio est quid creatum, quomodo ergo possunt attingi immediate per eandem virtutem? Respondetur, quia conveniunt in ratione boni nostri supernaturalis, et unum habet intrinsecum ordinem ad aliud, quod satis est ut in eadem ratione objecti conveniant, ut ex dicendis de objecto formali, tum in materia de charitate, tum infra constabit. Ad ultimum respondet Cajetanus, non esse simile, quia actus desperationis et tristitiæ damnatorum sunt inordinati, et ideo possunt esse primario de bonis minus principalibus. Dico tamen etiam esse posse de Deo ipso, ut a me sperato, vel absente, sicut potest quis dolere quod Deum ipsum sibi amiserit, idque propter suum incommodum.

7. *Tertia conclusio.* — Dico tertio: præter beatitudinem æternam, pertinent ad objectum materiale spei omnia supernaturalia bona, maxime quæ sunt necessaria ad beatitudinem, imo etiam naturalia, et temporalia bona etiam nostra. Utrumque est commune et certum, ad Hebr. 4: *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur*, etc.; Psalm. 90: *Quoniam in me speravit, liberabo eum*; et Tridentinum, sess. 6, definit unam ex dispositionibus ad justitiam esse *spem veniæ*; ergo remissio peccatorum continetur intra objectum materiale spei; unde Ambrosius, libro de Poenitentia, cap. 1: *Nemo potest agere poenitentiam, nisi speraverit indulgentiam*. Ratio vero est, quia ejusdem virtutis est velle finem, et media necessaria: ergo. Secundo, quidquid a Deo petimus est objectum spei, quia omnino fundatur in spe; seipsum petimus a Deo spiritualia et temporalia bona; ergo, etc. Tertio, quidquid cadit sub merito, præcipue de condigno, potest sperari. Denique quia quod est materia divinarum promissionum, est etiam materia spei, ex ad Roman. 4, ad Ephes. 2, ad Colosens. 1,

ex quibus habetur spes fundari in divina promissione.

8. *Quarta conclusio.* — Dico quarto: Deus, ut est nostra beatitudo, potest quodammodo dici objectum adæquatum materiale spei, quatenus reliqua omnia ad consecutionem hujus boni referuntur, quamvis sub alia ratione omne bonum supernaturale, vel quod ex supernaturali providentia nobis a Deo confertur, possit etiam dici materia adæquata spei. Hæc conclusio constat ex dictis, tum hic, tum in tractatu præcedenti, in simili, de objecto fidei, disput. 2, sect. 2, a num. 5.

SECTIO II.

Utrum formale objectum spei sit bonum sub ratione boni; ejusque actus sit voluntatis, non intellectus; et quomodo a fide distinguatur.

1. *Error hæreticorum, de quo etiam in lib. 1 de Grat., c. 12, n. 2.* — *Primum fundamentum.* — *Secundum.* — *Tertium.* — *Ultimum.* — Hæretici hujus temporis confundunt fere has virtutes, et actus spei a fide non distinguunt; unde consequenter dicere debent, spem esse in intellectu, et formale objectum ejus esse verum, non bonum. Fundantur primo in quibusdam locis sacræ Scripturæ, in quibus fides fiduciam significat, imo fere semper videtur poni unum pro alio. Secundo, quia sperare nihil aliud esse videtur, quam credere hoc fieri posse, vel certe futurum esse, vel absolute, vel sub aliqua conditione; verbi gratia: Si per me non steterit, salvabor; quod pacto videtur loqui de spe Cyprianus, libro de Immortalitate, sub finem. Tertio, quia desperare, nihil aliud est quam judicare me non consecuturum beatitudinem; non est enim desiderare, aut velle non esse beatum; nam interdum, qui desperat, vellet potius beatitudinem; consistit ergo in illo judicio; ergo eadem ratione spes: unde, quando aliquis de desperatione tentatur, non alio modo eum erigimus, quam persuadendo ut credat se posse salvari. Ultimo, quia spes christiana debet esse certa, juxta illud Roman. 8, et 2 ad Timoth. 1: *Certus sum*, etc. Græce est *πεπεισμαι*, id est, certam in Domino spem habeo, confido, ut legit Ambrosius, Hieronymus, quæst. 4 ad Algasiam, et alii, et infra id ostendimus; certitudo autem proprietas est actus intellectus. Hæc tamen sententia, quatenus confundit spem cum fide, est erronea.

2. *Prima conclusio.* — *Probatur ex Scri-*

ptura. — *Tandem ratione, de qua lib. 11 de Grat., c. 7, num. 6.* — *Objectio.* — *Quorundam solutio rejicitur.* — *Vera solutio.* — Unde dico primo: actus spei est formaliter et essentialiter distinctus a fide; habetur ex Paulo, 1 ad Corinth. 13: *Nunc autem manent tria hæc, fides, spes, charitas*, ubi plane distinguit fidem a spe, quod præcipue est verum de actionibus, et consequenter de habitibus. Tridentinum etiam, sess. 6, cap. 6, aperte supponit hanc distinctionem, et omnes Theologi, post D. Thomam, 1. 2, quæst. 40, art. 2. Unde Augustinus, in Enchiridio, cap. 8: *Fides et spes, non tantum vocabulo, sed rationali differentia distinguuntur*. Quod probat, quia fides de bonis est et malis, spes tantum de bonis; illa de præteritis et futuris, hæc tantum de futuris. Et probatur adhuc, nam potest quis perdere spem absque hæresi, atque adeo retenta fide, ut in materia de gratia traditur; sunt ergo distincta. Antecedens patet, si quis desperet, non quia putet promissiones Dei esse falsas, sed ex alia affectione; ille enim nullum habet judicium hæreticum. Confirmatur, nam si spes consisteret in judicio fidei, maxime in hoc: *Deus potest me salvare*; sed in hoc non, quia una cum hoc judicio potest esse desperatio. Major patet, quia non potest consistere in illo alio judicio: *Ego sum prædestinatus*, vel: *Ego salvabor*; quia si sint absoluta hæc judicia, non sunt de fide, ex Tridentino, cap. 9, sess. 6. Si vero sint tantum conditionata, potest cum illis consistere desperatio. Sed contra, ad Romanos 4, inquit Paulus: *Abraham credidit Deo, et reputatum est ei ad justitiam*, et subdit: *Qui contra spem, in spem credidit*; ergo spes a fide non distinguitur. Respondent quidam ibi sumi credere, pro confidere, et fidem pro fiducia. Sed falsum est, primo, quia Paulus eo loco præcipue intendit commendare fidem, id est credulitatem; deinde quia, Genes. 15, illa verba: *Credidit Abraham Deo*, aperte intelliguntur de fide; et ita exponitur a Paulo ad Galat. 3; et eodem modo utitur ad Romanos 4, et Jacob. 2, in eodem sensu. Dico igitur Paulum dicere credidisse Abraham in spem, quia in fide promissionum Dei fundavit spem suam, contra spem, quam natura præstare poterat.

3. *Secunda opinio etiam falsa.* — *Clementis Alex. dictum pro hac opinione.* — *Confirmatur a simili.* — Alia ergo sententia est, quæ ponit quidem spem in intellectu judicio, sed diversam a fide (in quo discedit a præcedenti

errore hæreticorum), quoniam fides fundatur in veritate Dei, spes in fidelitate; sicut autem hæc duo attributa distinguuntur in Deo, ita virtutes, et judicia quæ illis nituntur; unde ad fidem spectat judicare Deum non mentiri in his quæ affirmat, quia est prima veritas; spei vero est judicare Deum futurum fidelem in suis promissionibus; unde formale objectum spei in hac sententia erit summa Dei fidelitas, quomodo Clemens Alexand., secundo Strom., in initio, cum dixisset spem esse expectationem, subdit expectationem esse opinionem de futuro, et fiduciam esse firmam apprehensionem. Et potest confirmari, nam valde probabile est in hominibus fidelitatem et veritatem esse diversas virtutes; unde diversæ rationis est judicare aliquem hominem non mentiri in suis dictis, vel existimare illum esse fidelem in adimplendis promissis; ergo similiter, etc.

4. *Secunda conclusio.* — Dico tamen secundo: actus et virtus spei nullo modo potest poni in intellectu. Est ita certa, ut contraria saltem sit temeraria; nam omnes Theologi ita sentiunt, et potest probari ex præcedenti; nam si est in intellectu, vix aut nullo modo potest a fide distingui; nam ejus actus erit judicium certum, obscurum et supernaturale: hæc autem sunt de ratione fidei. Secundo, quia ille modus confictus nulla ratione satisfacit: nam revera in Deo nullo modo possunt distingui ratio fidelitatis et veritatis, saltem quantum ad propositum spectat; dupliciter enim potest aliquis deficere in promittendo, vel quia promittit sine intentione adimplendi, vel quia, licet bona intentione promiserit, postea mutatur: primus modus intrinsece continet falsitatem, et est contra veritatem Dei. Unde fide tenemur credere Deum habuisse voluntatem implendi ea quæ promisit. Secundo, quia ille saltem includit mutabilitatem; unde, sicut credimus Deum esse immutabilem, ita eadem fide credimus esse constantem in adimplendis promissis; ergo totum illud judicium ad fidem spectat, et ita frequenter Scriptura dicit fidem niti in Dei fidelitate, sicut in veritate, 2 ad Timoth. 2: *Si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest*; et ad Romanos 3: *Numquid incredulitas eorum fidem Dei evacuavit, id est fidelitatem? absit, est autem Deus verax*, etc. Adde etiam in hominibus esse valde probabile fidelitatem in promissis non esse diversam virtutem a veritate, quod sentit divus Thomas, secunda secundæ, quæst. 80; et late Cajetanus, quæstion. 115. Confirmatur

conclusio omnibus rationibus factis pro præcedenti; nam illæ probant spem non posse consistere in iudicio illo certo, sive illud pertineat ad fidem, sive ad aliam virtutem, quandoquidem cum illo iudicio potest simul esse desperatio. Confirmatur ultimo, nam sicut iudico præmium reddendum esse pro meritis, ita iudico pœnam esse infligendam pro peccatis; ergo si sperare est iudicare, utrumque iudicium erit spes; at hoc est falsum, nam ex uno iudicio sequitur spes, ex alio timor. (Videri possunt dicta in Relect. de Libert. divina, disp. 2, sect. 2, a num. 26.)

5. *Tertia conclusio.* — Dico tertio spem ad voluntatem spectare, et consequenter esse motum in bonum sub ratione boni. Hæc conclusio sequitur ex dictis, et suadet etiam ex communi modo sentiendi; nam passio spei ponitur ab omnibus in appetitu sensitivo. Item illud speramus, quod aliquo modo iudicamus bonum et futurum; ita Philosophus, 2 Rhetor., cap. 1; et Augustinus, in Enchyridio, cap. 8, ubi ait, *bona sperari, mala timeri.* Unde confirmatur, nam timor ad appetitum spectat, et fuga mali sub ratione mali, et illi est contraria spes; ergo cum contraria sint circa idem, etiam spes erit in appetitu; et cum non sit fuga, sed persecutio, tendit in bonum sub ratione boni. (Vide 1. 5 de Anima, cap. 5.)

6. *Ad primum in num. 2.* — *Ad secundum.* — *Ad tertium.* — *Ad ultimum.* — *Quo pacto spes dicatur certa.* — Ad fundamenta secundæ sententiæ responsum jam est numero quarto. Ad primum prioris sententiæ, primo negatur fidem significare fiduciam in Scriptura, saltem regulariter, ut diximus late in materia de Fide, disputatione prima, sectione prima. Ad secundum respondetur quia, ut postea dicemus, spes supponit fidem, et in illa omnino fundatur, juxta illud: *Fides est substantia sperandarum rerum*; hinc fieri ut interdum spes nominetur ab ipsa fide, et inde spes dicta est fiducia, ut D. Thomas docet, prima secundæ, q. 40, et inde nominatur fides. Ad tertium argumentum patet ex dictis, et patebit latius ex dicendis. Ad ultimum, de certitudine spei, quidam volunt, quamvis spes et fides sint distincta, posse tamen convenire in aliqua proprietate communi, etiam ejusdem speciei, quia interdum res specie distinctæ habent aliquod accidens ejusdem rationis. Sed hoc non recte dicitur, nam certitudo fidei est de ejus essentia, et intrinsece oritur ex objecto formali ejus, unde convenire

alteri rei specie diversæ est impossibile. Præterea certitudo proprie convenit actibus intellectus, voluntatis vero solum per quamdam accommodationem. Quomodo dixit Aristoteles, secundo Ethicorum, capite sexto, prudentiam esse certam, quia firmiter adhæret veritati; virtutes autem morales dici certas, quia nunquam aberrant a vera honestate, quod tamen habent a prudentia dirigente ipsas; sic ergo spes dicitur certa non per modum firmi assensus, sed quia nititur vera ratione sperandi, unde per se non aberrat. Quomodo Paulus, ad Hebræos sexto, dicit spem niti promissione et juramento Dei, *ut per duas res immobiles firmissimum solatium habeamus*; hoc autem habet spes a fide, a qua dirigitur, et in qua fundatur, ad Hebræos undecimo; ita exponunt hanc certitudinem spei Hilarius, canon. 5 in Matth. et alii Patres; divus Thomas, secunda secundæ, quæst. 18, articulo 4, et alii Theologi in 3, distinctione 26; ubi D. Thomas, secunda secundæ, quæst. 2, articulo 2, ait per accidens posse interdum spem nostram deficere ratione liberi arbitrii, non quia ipsa spes aberrat in sperando, sed quia tandem interdum non fiet quod sperat, non ex defectu ejus in quem sperat, sed ipsius sperantis, et hæc etiam ex parte charitatis ad hanc spei firmitatem postulatur, juxta illud ad Romanos 5: *Spes autem non confundit, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris.*

SECTION III.

Quod bonum, et sub qua ratione sit formale objectum spei, et per quos actus virtus spei tendat in illud, atque adeo quomodo spes distinguatur a charitate.

1. *Questionis difficultas.* — *Prima sententia.* — Tota difficultas consistit in assignanda propria ratione hujus objecti, prout distinguitur ab objecto formali charitatis, nam hinc pendet distinctio harum virtutum, et actuum earum. Prima sententia dicit Deum, sub absoluta ratione boni increati et supernaturalis, esse objectum charitatis; sub ratione vero ardui et excedentis hominis facultatem, esse objectum spei; atque adeo ad charitatem pertinere, amare et desiderare illud bonum, et quæ ad illud conferunt; ad spem vero tantum sperare. Hæc sententia indicatur a divo Thoma, in Quæst. disp. 1, de Spe, art. 1, et 2. 2, quæst. 17, articulo 1 et 2, et 3; et Cajetano, quæst. 18, art. 1; tenet Paludan., 3, dis-

tinect. 26, quæst. 2; Richard., art. 1, quæst. 3, et artic. 2; Durand., quæst. 3; Henricus, Quodlibeto 8, quæst. 15, ad 2; Bonavent., eadem distinct. 26, quæst. 4 et 5, et alii, qui dicunt charitatem esse in concupiscibili, sic vero in irascibili, cujus est tendere in arduum; nimirum de his virtutibus philosophantur, ac si in voluntate irascibilis a concupiscibili realiter distingueretur. Duo etiam tribuit Bonaventura spei, confidere, scilicet, et expectare: primum respectu ejus in quem confidimus, secundum respectu boni expectati.

2. *Expenditur præcedens sententia.* — *Prima difficultas contra illam.* — *Secunda difficultas.* — Hæc sententia, quatenus ponit bonum arduum objectum actus spei, habet veritatem suam, ut patebit; quatenus vero arduum ponit quasi objectum formale hujus virtutis, per quod a charitate distinguitur, et quatenus nullum alium actum tribuit huic virtuti, nisi propriam spem, et omnem amorem boni supernaturalis tribuit charitati, neque est divi Thomæ, neque potest convenienter intelligi; et primum peto quid intelligat nomine *ardui*: si enim intelligat bonum, quod superat omnem humanam facultatem, etiam charitas tendit in Deum, ut tale bonum est; si vero intelligat illud bonum, ut est absens et consequendum, etiam charitas per desiderium efficax tendit in illud bonum absens, et in consecutionem ejus propter Dei gloriam; si vero intelligat, ut bonum dicit etiam rationem excellentiæ quæ est in ipso bono, non bonitatem, ita ut tam charitas quam spes tendant in bonum excellens, tamen charitas formaliter in bonitatem, in excellentiam quasi materialiter, spes vero contra in excellentiam formaliter, quasi ad vincendam difficultatem, in bonitatem vero quasi materialiter; si, inquam, hoc intelligat, non potest consistere, quia spes est motus voluntatis prosequentis objectum; ergo necessario tendit in objectum formaliter sub ratione boni. Præterea illa excellentia vel est solum quasi augmentum bonitatis; et sic tendere in bonum sub ratione excellentis, non est aliud quam tendere sub ratione boni, imo sub excellentissima ratione boni, quod etiam facit charitas, tanto melius quanto est perfectior spe. Si vero illa excellentia significet difficultatem obtinendi tale bonum, sic non potest esse ratio sub qua, nam ratio sub qua pertinet ad motivum, difficultas autem non movet appetitum ad prosecutionem objecti, sed potius retrahit

appetitum; bonitas vero est quæ excitat appetitum ad vincendam difficultatem. Secundo, est difficultas in hoc; nam illi actus, quos hæc sententia ponit, *confidere et expectare*, si referantur ad voluntatem, non possunt esse nisi volitiones quædam; confidere ergo in aliquo, erit velle ab illo habere aliquod bonum, quod iudico illum mihi daturum, vel absolute, vel sub aliqua conditione; et hæc eadem voluntas comparata ad bonum ipsum erit expectatio ejus; at vero totus hic actus tendit in bonum sub ratione boni, et quia tendit in absens, nihil aliud esse videtur quam desiderium. Unde ulterius necesse est talem actum supponere amorem objecti expectati, qui amor in præsentia materia debet esse supernaturalis, ut sit proportionatus expectationi et fiduciæ supernaturali. Peto ergo cujus virtutis actus sit ille amor; nam charitatis, per se loquendo, non est, quia charitas non tendit in proprium modum amantis, ut sic; ille autem amor est proprii commodi; pertinebit ergo ad spem, et ita habebit plures actus; quam difficultatem mox latius prosequar.

3. *Secunda sententia.* — *Partim admittitur.* — *Partim rejicitur.* — *Confirmatur primo.* — *Confirmatur secundo.* — Est secunda sententia, objectum materiale spei esse bona supernaturalia, formale vero esse Deum, ut primum auctorem et principium talium bonorum, juxta quam sententiam ita differunt tres virtutes theologice, ut fides formaliter tendat in veritatem, charitas in bonitatem, spes in omnipotentiam, ratione cujus Deus est principium omnium bonorum; ita videtur explicare hanc rem divus Thomas, quæst. illa decima sexta, articulo sexto, et disput. de Spe, articulo 1 et 4, et aliis in locis aliquoties. Nam sicut fides nititur Deo dicenti, ita spes Deo auxilianti, et hoc modo loquuntur non pauci, de objecto formali spei scribentes. Explicatur, nam in hoc differt supernaturalis spes a naturali, quod illa tota nitatur Deo, hæc aliis causis. In hac sententia unum est certum, spem infusam principaliter fundari in Deo; hoc enim est de fide, ac fortasse declaratum contra Pelagianos¹, qui ponebant spem in propria libertate et virtutibus, contra quos dicitur Jerem. 7: *Nolite confidere in vobis ipsis*; et capite decimo septimo: *Benedictus homo qui confidet in Deo*, et cætera. Dico autem *principaliter*, quia secundario tanquam in instrumento, vel

¹ Consule auctorem, lib. 2 de Grat., c. 12, num. 3.